

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

นับตั้งแต่เทคโนโลยีด้านการถ่ายภาพพัฒนาการจนลงตัวและสามารถนำมาใช้งานได้อย่างแพร่หลาย ภาพถ่ายได้เข้ามามีบทบาทต่อสังคมมากขึ้น ในฐานะเป็นเครื่องมือสื่อสารในกิจการต่างๆ โดยเฉพาะในฐานะเครื่องมือในการบันทึกชีวิต วิถีชีวิต กิจกรรมต่างๆ ของบุคคล และสังคมในแต่ละยุคสมัย โดยธรรมชาติของภาพถ่ายเองนั้นมีลักษณะเป็นภาพนิ่งแต่ก็มีความสามารถถ่ายทอดประสบการณ์จริงของผู้ถ่ายและสื่อสารได้ด้วยตนเอง ภาพถ่ายจึงนับเป็นภาษาสากลในการสื่อสาร เพื่อทำความเข้าใจต่อบริบททางสังคม ประเพณี วัฒนธรรมของสิ่งที่ภาพถ่ายบันทึกไว้ในช่วงเวลาต่างๆ ดังคำที่กล่าวว่า “ภาพเพียงภาพเดียวดีกว่าคำพูดพันคำ” (a picture says more than a thousand words) หมายความว่า การสื่อความหมายด้วยภาพ จะเข้าใจได้ง่ายชัดเจนกว่าการสื่อความหมายจากการฟัง หรือจากการอ่านคำพรรณนาต่างๆ ด้วยคำพูดหรือวจนภาษา โดยเฉพาะในการค้นคว้าวิจัยนั้น ภาพถ่ายถือเป็นแหล่งสารสนเทศปฐมภูมิ ซึ่งเป็นหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้นๆ ที่สำคัญสามารถนำมาใช้อ้างอิง ยืนยันในการค้นคว้าในเรื่องต่างๆ ที่ภาพถ่ายนั้นเข้าไปมีความเกี่ยวข้อง (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2555, น.5-6)

การถ่ายภาพได้เข้ามามีบทบาทเป็นสื่อสากลที่ทุกคนเข้าใจสามารถสะท้อนสภาพชีวิตและสังคมบอกเรื่องราวเหตุการณ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และยังถือว่าเป็นศิลปะวิทยาการแขนงหนึ่งด้วย ภาพถ่ายมีบทบาทมากมายหลายด้าน ซึ่งสรุปได้ดังนี้ 1) บทบาทในการเป็นสื่อให้ข้อมูล (Information) ภาพถ่ายสามารถแสดงข้อเท็จจริง เพื่อให้ผู้ดูเกิดความรู้ ความเข้าใจได้ 2) บทบาทในการใช้บันทึกข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลในอดีต ปัจจุบัน อนาคตโดยใช้ภาพถ่ายเพื่อเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และหลักฐานที่สำคัญ 3) บทบาทในการเป็นสื่อเพื่อความบันเทิง ภาพถ่ายประเภทนี้ทำให้ผู้ดูเกิดความพึงพอใจ เพราะภาพถ่ายจะแสดงถึงความสวยงาม เช่น ภาพสถานที่ท่องเที่ยว ภาพดอกไม้ ภาพถ่ายครอบครัว เป็นต้น 4) บทบาทในการเป็นสื่อที่แสดงความรู้สึกนึกคิด ช่างภาพสามารถถ่ายทอด และแสดงแนวความคิดของตนให้ผู้อื่นได้ทราบ แสดงความคิดเห็นของคนต่อเหตุการณ์ต่างๆ 5) บทบาทในการเป็นสื่อเพื่อศึกษาค้นคว้าวิจัย โดยเฉพาะการค้นคว้าวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ทันสมัยเช่น การถ่ายภาพทางการแพทย์ ดาราศาสตร์ ชีววิทยา (สาขาศิลปะการถ่ายภาพ, มปป, ย่อหน้าที่ 2-6)

นักวิชาการได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของภาพถ่ายในฐานะเอกสารจดหมายเหตุว่า ภาพถ่าย ก็เป็นเอกสารจดหมายเหตุอีกประเภทหนึ่ง จัดอยู่ในกลุ่ม โสตทัศนจดหมายเหตุ ที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเอกสารจดหมายเหตุในรูปลักษณะอื่นๆ ภาพถ่ายเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมให้เอกสารจดหมายเหตุในกลุ่มเดียวกันมีความสมบูรณ์ในเนื้อหามากยิ่งขึ้น ภาพถ่ายยังสะท้อนให้เห็นถึงกิจกรรม ปรากฏการณ์ บุคคล สถานที่ แฟชั่น ความนิยม ในยุคนั้นสมัยนั้นรวมถึงเทคโนโลยีในการบันทึกภาพในยุคสมัยต่างๆ ได้เป็นอย่างดี (วิศปัติย์ ชัยช่วย, ยศส์วิน บุญช่วย, 2551)

ภาพถ่ายนั้นถูกพัฒนาและใช้งานอย่างแพร่หลายในการใช้งานเพื่อบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ เป็นเครื่องยืนยันหลักฐานทางประวัติศาสตร์และองค์ความรู้ต่างๆ โดยเฉพาะในทางด้านวัฒนธรรม ภาพถ่ายถือเป็นสื่อสารสนเทศที่ทำหน้าที่บันทึกเรื่องราวและรายละเอียดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาศึกษาค้นคว้า จึงนับเป็นการสื่อสารสนเทศประเภทหนึ่งที่ก่อให้เกิดการสืบทอดทางวัฒนธรรม แต่เมื่อผ่านเวลายาวนาน ภาพถ่ายย่อมมีการเสื่อมสลายตามสภาพกาลแม้จะถูกจัดเก็บเป็นอย่างดีก็ตาม เนื่องจากการเสื่อมสภาพของสารเคมีที่ใช้ในการล้างอัดหรือปัจจัยต่างๆที่ทำให้ภาพถ่ายหรือฟิล์มที่เก็บรักษาไว้นั้นสูญเสียความคมชัด ผุพังตามอายุการใช้งาน ซึ่งหากไม่ทำการสงวนรักษาหรือทำสำเนาไว้ก็จะเสียหายจนไม่สามารถนำกลับมาใช้งานได้อีก จวบจนการเข้ามาของเทคโนโลยีภาพดิจิทัลที่มีบทบาทในการบันทึกภาพได้เข้ามาทดแทนและมีบทบาทเป็นเอกสารอิเล็กทรอนิกส์อีกประเภทหนึ่ง ซึ่งผู้ต้องการนำภาพมาใช้สามารถทำการค้นหา ทำสำเนาและนำไปใช้งานได้ง่าย จึงมีการนำภาพถ่ายซึ่งอยู่ในสภาพของฟิล์มและแผ่นกระดาษอัดภาพมาทำการแปลงเป็นสำเนาดิจิทัลด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อสงวนรักษาภาพถ่ายต้นฉบับและกระจายการใช้งานให้กับผู้ที่ต้องการได้สะดวกมากขึ้น ซึ่งสามารถเห็นได้จากห้องสมุดหรือแหล่งสารสนเทศในต่างประเทศ เริ่มมีการจัดทำสำเนาภาพดิจิทัลจากภาพถ่ายหรือเอกสาร โบราณออกเผยแพร่มากขึ้น

ในประเทศไทยเริ่มมีความตื่นตัวในการทำสำเนาภาพ โบราณเป็นภาพดิจิทัลในหลายหน่วยงาน โดยจัดทำตามลักษณะความต้องการของแต่ละหน่วยงานที่มีพันธกิจในการจัดเก็บและให้บริการภาพถ่ายโบราณแตกต่างกันไป การจัดการภาพถ่ายโบราณจึงมีความหลากหลายไม่เป็นแบบแผนชัดเจน โดยเฉพาะขั้นตอนการเผยแพร่ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ภาพถ่ายที่ทำการจัดเก็บดูแลเผยแพร่ออกไปสู่สาธารณะจึงจำเป็นต้องมีการจัดเก็บภาพถ่ายโบราณที่มีประสิทธิภาพที่ต้องมีความสะดวกต่อผู้ใช้งาน เพื่อให้สามารถสืบค้นได้ตรงตามวัตถุประสงค์และมีความรวดเร็วซึ่งในปัจจุบันหน่วยงานต่างๆมีการใช้รูปแบบที่แตกต่างกันตามแต่ความพร้อมของหน่วยงานทั้งในด้านบุคลากร เทคโนโลยี ทุนทรัพย์และลักษณะของทรัพยากรสารสนเทศ ซึ่งรูปแบบอาจไม่ครอบคลุมการใช้งานทั้งหมด โดยเฉพาะในทรัพยากรสารสนเทศประเภทภาพถ่ายที่มีลักษณะจำเพาะในด้านข้อมูลและเนื้อหาแตกต่างจากเอกสารลายลักษณ์อักษรที่สามารถชี้ชัดเนื้อหาและหมวดหมู่ได้อย่างชัดเจน แต่สำหรับภาพถ่ายนั้นมีความจำเป็นต้องทำการถอดเนื้อหาที่อยู่ภายในภาพถ่ายเพื่อจัดหมวดหมู่ให้ง่ายต่อการ

ค้นหาเสียก่อน เนื่องจากภาพถ่ายหนึ่งรูปนั้นอาจมีเนื้อหารายละเอียดภายในภาพมากกว่าหนึ่งเรื่องราว หนึ่งหมวดหมู่ โดยข้อมูลภาพถ่ายนั้นต้องมีความถูกต้องเพราะเมื่อการเผยแพร่ออกไปแล้ว หากข้อมูล มีความไม่ถูกต้องย่อมก่อให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาที่ผิดเพี้ยนออกไปจากเดิม การจัดการภาพถ่ายที่มี ประสิทธิภาพจะทำให้เกิดความสะดวกแก่ผู้ทำการจัดการภาพถ่ายโบราณและผู้ต้องการนำไปใช้งานที่ จะทำการสืบค้นได้ตรงวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำไปใช้งานในลักษณะต่าง โดยในปัจจุบันการนำเสนอ ภาพถ่ายในอดีตเป็นอีกลักษณะหนึ่งที่มีผู้นิยมนำมาจัดแสดงเผยแพร่ต่อ ทั้งในรูปแบบการเผยแพร่บน สื่อสังคมออนไลน์และการจัดแสดงนิทรรศการ โดยเฉพาะการจัดนิทรรศการภาพถ่ายโบราณที่จะเห็น ได้ว่ามีความนิยมเพิ่มขึ้นในการจัดมากขึ้น ซึ่งการเผยแพร่หรือจัดนิทรรศการได้โดยสะดวกนั้น การ จัดการภาพถ่ายโบราณเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ข้อมูลอยู่ในสภาพที่มีความพร้อม สมบูรณ์ทั้งในด้าน เนื้อหาและสภาพทางกายภาพพร้อมต่อผู้ใช้งานที่จะสามารถดำเนินการสืบค้นใช้งานภาพถ่ายจาก หน่วยงานที่จัดเก็บไปใช้ได้โดยสะดวก

จากความสำคัญของการจัดการภาพถ่าย จึงเป็นสิ่งที่นักสารสนเทศ นักเทคโนโลยีสารสนเทศ บรรณารักษ์ นักจดหมายเหตุหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการนำภาพถ่ายมาใช้งาน จำเป็นต้องตระหนัก ถึงและมีความรู้ ความพร้อม ต่อการจัดการสารสนเทศประเภทภาพถ่าย เพื่อให้มีความพร้อมและ เหมาะสมต่อการนำไปจัดแสดงหรือเผยแพร่ต่อ โดยผู้วิจัยมุ่งเน้นที่จะทำการศึกษาค้นคว้าการจัดการที่ เหมาะสมสำหรับภาพถ่ายโบราณ โดยนำกระบวนการจัดการสารสนเทศเข้ามาช่วยในการจัดการ ซึ่งจะทำให้ภาพที่มีคุณค่าเหล่านี้ถูกนำมาใช้งานเพื่อการเผยแพร่อย่างเหมาะสมและถูกต้องต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

การจัดการภาพถ่ายโบราณเพื่อการจัดแสดงและนิทรรศการควรเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการจัดการสารสนเทศประเภทภาพถ่ายโบราณของแต่ละกลุ่ม ตัวอย่างตามความเป็นจริงในทุกมิติ
2. เพื่อศึกษาการใช้งานภาพถ่ายโบราณของผู้ใช้งานและหน่วยงานที่จัดเก็บภาพถ่ายโบราณ
3. เพื่อพัฒนาการจัดการสารสนเทศประเภทภาพถ่ายเพื่อการเผยแพร่และการจัดแสดง นิทรรศการ ให้สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.4 ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

1. หน่วยงานที่ให้บริการสารสนเทศประเภทภาพถ่ายสามารถนำผลที่ได้จากการศึกษาเป็น ข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนาการจัดการสารสนเทศประเภทภาพถ่ายสำหรับองค์กร
2. ทำให้เกิดการแนวทางในการพัฒนาการจัดการภาพถ่าย โบราณเพื่อการจัดแสดงและ นิทรรศการ

1.5 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการภาพถ่ายโบราณเพื่อการจัดแสดงและนิทรรศการ ผู้วิจัยได้เลือกแนวทางการวิจัยแบบ การวิจัยแบบวิจัยและพัฒนา(Research & Development) เพื่อต้องการศึกษาสภาพปัจจุบันของรูปแบบการจัดการสารสนเทศประเภทภาพถ่ายโบราณของแต่ละกลุ่มตัวอย่างตามความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อให้ทราบขั้นตอน กระบวนการ แนวคิด นโยบายที่มีต่อการจัดการและรักษาภาพถ่าย เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาแนวทางการจัดการสารสนเทศประเภทภาพถ่ายเพื่อการเผยแพร่และการจัดแสดงนิทรรศการ ให้สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 1) ศึกษากระบวนการจัดการและรักษาภาพถ่ายโบราณ โดยมีวัตถุประสงค์ย่อยได้แก่
  - (1) ศึกษากระบวนการสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศประเภทภาพถ่ายโบราณ
  - (2) ศึกษากระบวนการจัดการภาพถ่ายโบราณเพื่อจัดแสดงและนิทรรศการ

2) ศึกษาความต้องการและการเข้าถึงของผู้ใช้งานในด้านต่างๆ

2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

- 1) ผู้วิจัยได้ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นภัณฑารักษ์หรือผู้ดูแลจัดการภาพถ่ายจากหน่วยงานต่างๆ ที่เป็นหน่วยงานที่ใช้บริการทรัพยากรสารสนเทศประเภทภาพถ่ายโบราณ โดยพิจารณาจากหน่วยงานที่มีการจัดเก็บสงวนรักษาสารสนเทศประเภทภาพถ่าย และทำการเผยแพร่หรือจัดแสดงนิทรรศการจำนวน 10 แห่ง เพื่อศึกษาความแตกต่างของกรอบความคิด นโยบาย และขั้นตอนในกระบวนการจัดการและรักษาภาพถ่ายโบราณเพื่อจัดทำภาพดิจิทัลที่อาจต้องแปรผันตามพันธกิจขององค์กร
- 2) ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงโดยคัดเลือกจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ในการทำจัดนิทรรศการภาพถ่ายโบราณในประเทศไทยจำนวน 2 ท่าน
- 3) ผู้วิจัยทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ให้บริการภาพถ่ายโบราณจากหน่วยงานที่ให้บริการทรัพยากรสารสนเทศที่คัดเลือกมาข้างต้นจำนวน

10 คนเพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้งาน ความต้องการใช้งาน และปัญหาในการใช้งาน

1.6 คำนิยามที่ใช้ในการวิจัย

1.6.1 นิยามศัพท์

1. ภาพดิจิทัล หมายถึง การจับภาพจากสิ่งแวดล้อม หรือทำสำเนาภาพจากเอกสารให้อยู่ในรูปแบบของอิเล็กทรอนิกส์ เช่น รูปถ่าย เอกสารที่เขียนด้วยมือ เอกสารพิมพ์ และพิมพ์เขียว เป็นต้น โดย Digital images จะอยู่ในรูปของแผ่นตารางโดยแต่ละช่องจะเป็นส่วนหนึ่งของภาพหรืออักษร เรียกแต่ละจุดหรือช่องนั้นว่า “pixel” แต่ละ pixel จะถูกกำหนดค่าให้มีระดับของความเข้ม แต่ละ pixel ก็จะถูกแทนด้วย Binary digital (“bits”) จะถูกเก็บเป็นลำดับในคอมพิวเตอร์และโดยทั่วไปจะถูกลดขนาดลงด้วยวิธีการทางคณิตศาสตร์ แต่ละ bit จะถูกแปลและอ่านโดยคอมพิวเตอร์ให้เป็นแบบอนาล็อกซึ่งเป็นรูปภาพ ซึ่งสามารถแบ่งได้ออกเป็นสองประเภท คือ ภาพดิจิทัลแบบเวกเตอร์ (Vector) ที่ใช้งานออกแบบสื่อสิ่งพิมพ์และภาพดิจิทัลแบบบิตแมป (Bitmap) ที่นิยมใช้ในงานภาพถ่ายดิจิทัล (จเรวัฒน์ เทวรัตน์, 2555)

2. ภาพถ่ายโบราณ หมายถึง ภาพซึ่งได้มาจากการรวมวิธีการถ่ายภาพ คือ การใช้กล้องถ่ายภาพบันทึกภาพบนแผ่นฟิล์มภาพเนกาทีฟหรือแผ่นกระจกภาพเนกาทีฟ รวมถึงภาพที่ผ่านกระบวนการในการขยายภาพหรือการพิมพ์ภาพออกมาภาพบนกระดาษอัดรูป โดยทำการบันทึกเกี่ยวกับบุคคล สถานที่กิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาอดีต โดยมีสถานะเป็น “สื่อโสตทัศน์” (audiovisual materials) ที่สิ้นกระแสการใช้งานแล้ว (audiovisual materials) แต่ยังมีคุณค่าต่อเนื่อง (Continuing Value) ทั้งในแง่เป็นพยานหลักฐานบันทึกเหตุการณ์ เป็นข้อมูลสารสนเทศในการศึกษาวิจัยด้านต่างๆ

3. การจัดการภาพถ่าย หมายถึง คือระบบการจัดการที่ใช้เพื่อจัดระเบียบภาพถ่ายให้สามารถนำเข้าภาพถ่ายและเนื้อหาอื่นๆ ไว้ในคลังภาพ ฐานข้อมูล หรือสื่อบันทึกดิจิทัลเพื่อให้เป็นสัดส่วน มีหมวดหมู่ชัดเจนในการนำเข้าเพิ่มเติมหรือค้นหาเพื่อนำมาใช้งาน

4. การสงวนรักษา จากระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528 ให้ความหมายของการสงวนรักษา หมายถึงการดูแล รักษาไว้ตามสภาพเดิมเท่าที่เป็นอยู่ และป้องกันมิให้เสียหายต่อไป (กรมศิลปากร, มปป)

1.6.2 นิยามปฏิบัติการ

1. การจัดการจดหมายเหตุและสารสนเทศประเภทภาพถ่ายโบราณ หมายถึง กระบวนการรวบรวมภาพถ่ายที่มีอยู่แล้วนำมาสงวนรักษา บูรณะ คัดเลือกและทำทะเบียนเพื่อจัดเก็บรักษา หรือจัดทำเป็นภาพดิจิทัลเพื่อสงวนรักษาเอกสารต้นฉบับให้คงสภาพสมบูรณ์และทำระบบสืบค้นเพื่อให้ค้นหาได้โดยสะดวก

2. การจัดทำภาพดิจิทัล หมายถึง กระบวนการสร้างขึ้นมาใหม่หรือนำเอกสารที่มีอยู่แล้ว เช่น ภาพถ่าย จดหมายเหตู เอกสารเก่า มาทำสำเนาผ่านเครื่องมือสร้างภาพดิจิทัลที่เหมาะสม เช่น กล้องถ่ายภาพดิจิทัล เครื่องสแกนเนอร์ เพื่อให้ได้เป็นไฟล์เอกสาร หรือไฟล์ภาพดิจิทัล เพื่อนำไปใช้งานเผยแพร่หรือจัดเก็บรักษา

1.7 สถานที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยและรวบรวมข้อมูล

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved